

EESTI KONJUNKTUURIINSTITUUT

ESTONIAN INSTITUTE
OF ECONOMIC RESEARCH

Rävala 6 19080 Tallinn tel 668 1242 faks 668 1240 e-post eki@ki.ee

**Illegaalse alkoholi
tarbimine ja kaubandus Eestis
(elanike hinnangute alusel)**

Tallinn
Aprill 2008

Aruande koostaja: Evelin Ahermaa

Eesti Konjunkturiinstituut

Rävala 6 19080 Tallinn

tel 668 1242

e-mail: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Copyright © Eesti Konjunkturiinstituut

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Legaalse alkoholi eelistamine	4
2. Elanike eksperthinnangud alkoholi illegaalse kaubanduse kohta	6
3. Illegaalse alkoholi isiklik tarbimine	9
3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus	9
3.2. Illegaalse alkoholi hinnad.....	11
3.3. Illegaalse alkoholi tarbimine	12
3.4. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid	15
4. Illegaalse alkoholi osakaal kange alkoholi turul	17
Kokkuvõte	19
Lisad	
Lisa 1. Küsitlustulemuste protsentjaotused	20
Lisa 2. Küsitlustulemuste protsentjaotused sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes	23
Lisa 2.1. Illegaalse alkoholi ostmine 2007. aastal.....	23
Lisa 2.2. Pidevalt tegutseva illegaalse alkoholi müügikoha/ müüja teadmine.....	24
Lisa 3. Küsitletud kogumi iseloomustus	25

SISSEJUHATUS

Alkoholi illegaalne kaubandus mõjutab negatiivselt ettevõtluskeskkonda, vähendab riigi maksutulu ning illegaalse alkoholi tarbimine võib kujutada ohtu tarbijate tervisele. Illegaalne alkoholi kaubanduse ning tarbimise leviku ja trendide uurimine võimaldab probleemi teadvustada, kaardistada ning efektiivsemalt teostada meetmeid selle vähendamiseks (järelvalve, tervishoiu, maksustamise jne alal). Eesti alkoholiturul olid illegaalse alkoholi müük ja tarbimine tõsisteks probleemideks 1990ndate lõpus. Järgnevatel aastatel on uuringud näidanud positiivset trendi, kus aasta-aastalt on alkoholi illegaalne kaubandus Eestis vähenenud.

Eesti Konjunkturiinstituut (EKI) alustas illegaalse alkoholituru uuringutega 1998. aastal. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimusel on antud töö raames uuritud alkoholi illegaalse kaubanduse problematikat. Töö eesmärgiks on välja selgitada illegaalse alkoholi osakaal viina kogukaubanduses ning illegaalse kaubanduse poolt riigile tekitatud eeldatav maksutulukaotus.

Illegaalne alkoholina on töös käsitletud alkoholi, mille ostmisel ja tarbimisel elanik teadis, et see oli müüdud seadusevastaselt ning sellelt polnud makstud nõutavaid riigimakse. Uuringus ei kajastu alkoholi illegaalne kaubandus, milles tarbija on osalenud enda teadmata.

Töö on jaotatud neljaks peatükiks:

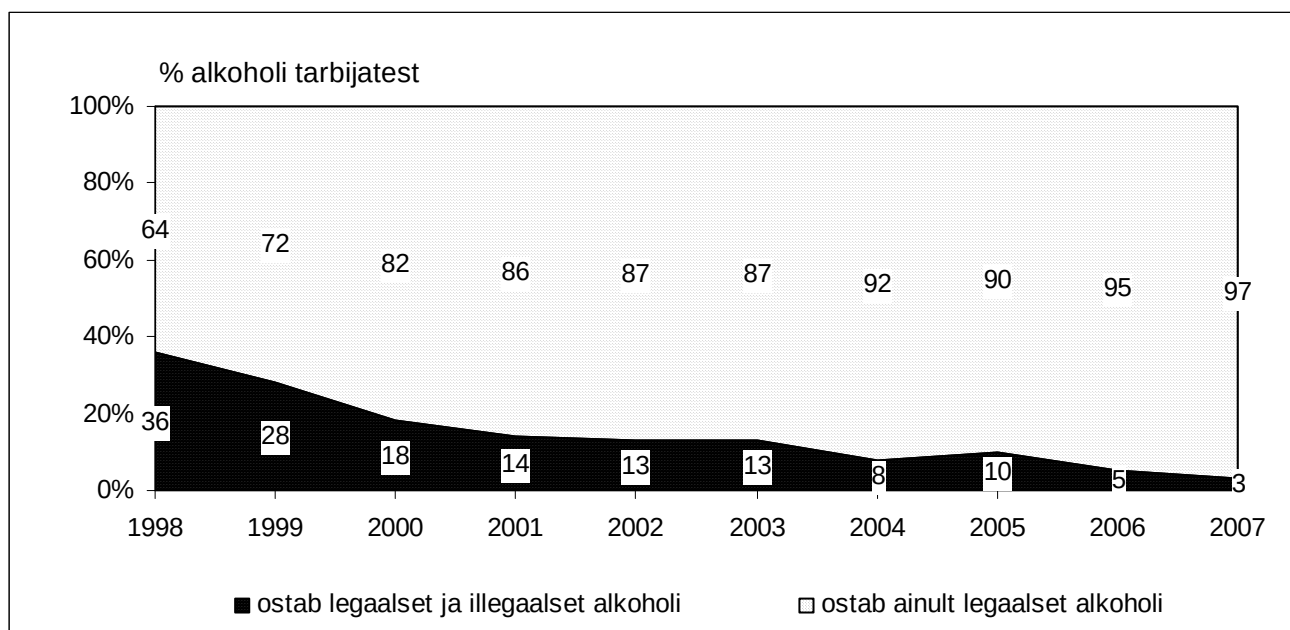
1. ülevaade legaalse alkoholi eelistamisest;
2. küsitlute ekspertarvamused alkoholi illegaalse kaubanduse kohta;
3. illegaalse alkoholi tarbijate isiklikud kokkupuuted salaalkoholiga;
4. koondülevaade illegaalse alkoholi osakaalust kange alkoholi (viina) turul ning hinnang riigi maksutulukaotusele.

Analüüsi tulemused kajastavad 2007. aasta olukorda ning muutusi perioodil 1998-2007. Küsitlustulemuste üldjaotused on toodud lisas 1 ning sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes lisas 2. Küsitletud kogumi iseloomustus on esitatud lisas 3.

1. LEGAALSE ALKOHOLI EELISTAMINE

Alkoholi tarbimisel on elanikel erinevaid valikuid ning sellest tulenevalt on ka eelistused erinevad. Tarbimisharjumused hõlmavad jookide eelistusi, tarbimissagedusi ja -koguseid, tarbimiskohti jne, kuid lisaks ka legaalse ja illegaalse alkoholi vahel valiku tegemist. Antud peatükis on esitatud ülevaade, kui palju alkoholi tarbijaid eelistab osta legaalset alkoholi ning kuidas on nende eelistused kujunenud. Siinkohal on keskendutud vaid legaalse alkoholi eelistajate hinnangutele, illegaalse alkoholi ostmise põhjuseid on käsitletud alapeatükis 3.3.

Eesti elanikud eelistavad osta legaalset alkoholi, mis väljendub joonisel 1.1 toodud andmetest. Vaid 3% alkoholi tarbijatest¹ ostis 2007. aastal illegaalset alkoholi, ülejäänud ainult legaalset. Legaalse alkoholi eelistajate osakaal on järk-järgult suurenenud, 2007. aastaks oli see tõusnud viimase 10 aasta võrdluses rekordiliselt kõrgele tasemele (97%). 1990ndate lõpus oli olukord oluliselt erinev käesolevast, mil ainult legaalset alkoholi ostis ligi 2/3 alkoholi tarbijatest ning iga kolmas alkoholi tarbija ostis salaalkoholi. Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes saab välja tuua erinevused sissetulekute ning regiooni järgi. Madalama sissetulekuga elanike hulgas on vaid legaalset alkoholi ostvate alkoholi tarbijate osakaal madalam ning piirkondlikult on legaalset alkoholi eelistavaid inimesi kõige vähem Kirde-Eesti alkoholi tarbijate seas (täiendavalt vt lisa 2.1).

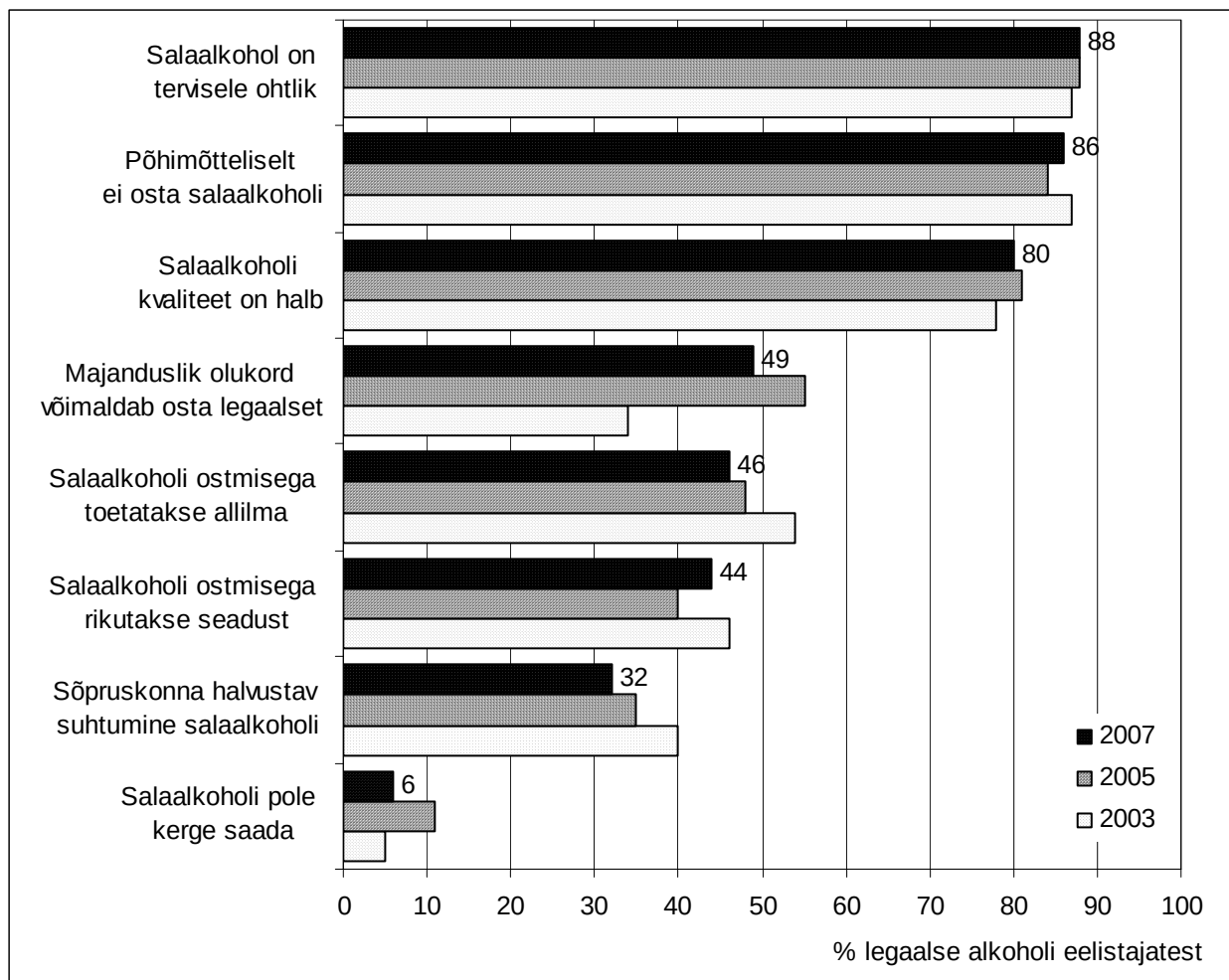

Joonis 1.1. Legaalse ja illegaalse alkoholi vahel valiku tegemine

¹ Alkoholi tarbib 84% Eesti täiskasvanud elanikkonnast.

Allikas: Alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika (elanike hinnangute alusel.). Tallinn: EKI, 2008. lk 4.

Legaalset alkoholi eelistavad tarbijad peamiselt seetõttu, et peavad illegaalset alkoholi tervisele ohtlikuks (eelkõige mitte-eestlased ja tallinlased), samuti ei osta nad salaalkoholi põhimõtteliselt ning kolmandaks arvavad legaalse alkoholi eelistajad, et salaalkoholil on halb kvaliteet. Kui võrrelda tarbijate hinnangute muutumist aastate lõikes, siis järeldub, et nimetatud kolm aspekti on alates 2003. aastast püsinud põhjuste pingerea eesotsas (vt joonis 2.1). Ligi poolte legaalse alkoholi eelistajate jaoks on oluliseks põhjuseks, et nende majanduslik olukord võimaldab osta legaalset alkoholi (2003. aastaga võrreldes on seda märgitud poole rohkem), samuti ei soovita salaalkoholi ostmisega toetada allilma ja rikkuda seadusi. Vähem tähtis on legaalse alkoholi eelistamisel see, et sõpruskond suhtuks salaalkoholi ostmisesse ja tarbimisse halvustavalt. Kõige ebaolulisemaks teguriks legaalse alkoholi eelistamisel on salaalkoholi kättesaadavus, enamasti ei võta alkoholi tarbijad seda ostuotsuste puhul arvesse.

Joonis 1.2. Legaalse alkoholi eelistamise põhjused

2. ELANIKE EKSPERTHINNANGUD ALKOHOLI ILLEGAALSE KAUBANDUSE KOHTA

Varimajanduse nähtuste uurimisel on võimalik kasutada elanikke kui eksperte, st kasutada nende hinnanguid uuritava probleemi kohta, tähelepanekuid ühiskonnas aset leidvate antud valdkonna muutuste kohta. Elanike eksperthinnangud baseeruvad igapäevasest elust kogunenud informatsioonil ning on üheks võimaluseks illegaalse alkoholi leviku hindamisel ja selle osakaalu määramisel kangete alkoholsete jookide (viina) üldises tarbimises. Viimase osas seetõttu, et illegaalselt müüakse eelkõige kanget alkoholi – viina, puskarit ning muid kangeid alkoholseid jooke. Järgnevalt on analüüsitud elanike hinnanguid illegaalse alkoholi ostjate, tarbimise, vastavate müügi- ning infokanalite osas.

Elanike varimajanduse kohta antud hinnangud põhinevad informatsioonil, mida on saadud erinevatest allikatest. Ühelt poolt on elanikel isiklikke kokkupuuteid alkoholi illegaalse kaubandusega, teiselt poolt saadakse andmeid teisestest infoallikatest nagu näiteks meedia või tutvusring. Küsitlustulemustest järeldub, et kõige rohkem on elanike arvamus alkoholi illegaalse kaubanduse kohta mõjutatud sellest, mida kuuldakse sugulaste, sõprade ja tuttavate käest. Tabelist 2.1 on näha, et sarnaselt 2007. aastale oli tutvusringilt saadud informatsioon olulisel kohal ka varasematel aastatel. Samas on infokanalina märgitud meediat (s.o TV, raadio, ajalehed, ajakirjad, Internet) 2005. ja 2006. aastaga võrreldes vähem. Võrreldes 2006. aastaga, on mõnevõrra vähenenud ka enda kogemuse osa alkoholi illegaalse kaubanduse kohta arvamuse kujunemisel (enda kogemuse alla kuulub nii illegaalses kaubanduses osalemine kui näiteks müümise-ostmise pealt nägemine).

Tabel 2.1. Elanike infoallikad alkoholi illegaalse kaubanduse kohta
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

	2004	2005	2006	2007
Sugulased, sõbrad, tuttavad	43	46	48	46
Meedia	35	48	46	39
Oma kogemus	12	9	14	11
Ei oska öelda	21	14	12	17

Sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes olid erinevused 2007. aastal samad mis varasematel aastatel. Oma tutvusringi käest informatsiooni saamine on rohkem levinud Lõuna-Eestis ning Kirde-Eestis, mitte-eestlaste hulgas ning madalama sissetulekuga inimeste seas. Meediakanalid

on olulisteks infoallikateks pigem Põhja-Eesti elanikele, eestlastele, alla 30-aastastele, kõrgharidusega ning suurema sissetulekuga inimestele. Enda kogemust märkisid kõige rohkem Kirde-Eesti inimesed.

Enda tuttavate seas teadis illegaalse alkoholi ostjaid olevat peaaegu iga neljas vastanu, peamiselt teati mõnda ostjat, mitte paljusid (vt tabel 2.2). Kui võrrelda omavahel viimaste aastate küsitlustulemusi, siis saab öelda, et salaalkoholi ostjate tundmine on vähenenud, millest võiks järeldada, et kui inimesed teavad üha vähem illegaalse alkoholi ostjaid, siis on salaalkoholi ostmine ja tarbimine vähenenud. Kas sellist järeldust toetab illegaalse alkoholi tarbijate endi hinnangute analüüs, on toodud 3. peatükis.

Tabel 2.2. Illegaalse alkoholi ostjate teadmine (% vastanutest)

	2004	2005	2006	2007
Teab paljusid	9	10	4	4
Teab mõnesid	27	31	23	19
Ei tea kedagi	49	47	62	64
Ei oska öelda	15	12	11	13
Kokku	100	100	100	100

Keskmisest rohkem teadsid oma tutvusringkonnas olevat salaalkoholi ostjaid väiksema sissetulekuga inimesed. Regionaalselt teadsid oma tuttavate seas salaalkoholi ostjaid olevat enim Kirde-Eesti inimesed (paljusid illegaalse alkoholi ostjaid teadis 9% ning mõnesid 37% Kirde-Eesti elanikest). Sellele viitasid ka eelnevalt toodud andmed selle kohta, kust Eesti elanikud alkoholi illegaalse kaubandusega seotud informatsiooni saavad.

Illegaalse alkoholi ostjate tundmise kõrval küsiti elanikelt ka seda, kas nad teavad salaalkoholi müügikohti. Tulemustest selgus, et 17% vastanutest teadis mõnda regulaarselt tegutsevat salaalkoholi müügikohta või müüjat ning kõige kõrgem näitaja oli sarnaselt varasematele aastatele Kirde-Eestis, mille elanikest märkis küsitlusel 37%, et omab sellist informatsiooni (täiendavalt vt lisa 2.2). Aasta-aastalt on neid inimesi aga vähemaks jäänud, kes on kursis pidevalt tegutsevate müügikohtade asukohtadega või müüjatega (vt tabel 2.3).

Tabel 2.3. Illegaalse alkoholi müügikoha/müüja teadmine (% vastanutest)

	2004	2005	2006	2007
Teab	26	26	20	17
Ei tea	74	74	80	83
Kokku	100	100	100	100

Elanike eksperthinnangu järgi on levinuimaks illegaalse alkoholi müügikohaks jätkuvalt müüja kodu, seda märkis 2/3 vastanutest (alates 2001. aastast pole hinnangutes olulist muutust aset leidnud). Vastanutest 39% hinnangul müüakse illegaalset alkoholi käest kätte tänaval ning ca neljandik vastanutest nimetas müügikohana turgu. Müügikohtade pingerea lõppu jäid kauplused/kioskid ning baarid/restoranid, mida nimetas vastavalt 10% ja 5% vastanutest.

Alkohoolsetest jookidest on elanike hinnangul salakaubanduses kõige rohkem levinud viin, teisel kohal on puskar ning kolmandal piiritus (alapeatükk 3.3 kajastab illegaalse alkoholi ostjate eelistusi). Müügistruktuuri kohta antud hinnangud olid mõnevõrra erinevad aastatel 1999-2000, kui piirituse osatähtsust peeti puskari omast suuremaks.

Elanike arvamus selle kohta, kui palju moodustab illegaalne alkohol üldisest kange alkoholi tarbimisest Eestis, on esitatud tabelis 2.4. Tulemustest on näha, et illegaalse alkoholi tarbimine on elanike hinnangul vähenenud, seda nii 1990ndate lõpuga kui viimaste aastatega võrreldes. Kui 1999. aastal hinnati illegaalse alkoholi osakaaluks üldises kange alkoholi tarbimises (peamiselt viina tarbimises) keskmiselt 44%, siis 2005. ja 2006. aastal 32% ning 2007. aastal 28%. Salaalkoholi osakaalu hindasid keskmisest kõrgemaks Kirde-Eesti elanikud ning madalama sissetuleku ja haridusega inimesed.

Tabel 2.4. Illegaalset alkoholi tarbimise osakaal üldises kangete alkohoolsete jookide tarbimises (elanike eksperthinnangute keskmine)

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
44%	43%	41%	36%	32%	34%	32%	32%	28%

Siinkohal oli analüüsitud eksperthinnanguid, mis kajastasid elanike üldiseid arvamusi alkoholi illegaalse kaubanduse kohta. Järgnevalt on 3. peatükis analüüsitud illegaalset turgu nende inimeste hinnangute alusel, kes ise salaalkoholi ostavad ning tarbivad.

3. ILLEGAALSE ALKOHOLI ISIKLIK TARBIMINE

Eksperthinnangute avaldamise võimaluse kõrval hõlmas küsitlus ka küsimusi elanike isiklike kokkupuudete kohta illegaalse alkoholiga. Viimased võimaldavad teha järeldusi elanike enesehinnangu kohta oma tarbimiskäitumise osas ja analüüsida teisest aspektist lähtuvalt illegaalse alkoholiga seonduvat.

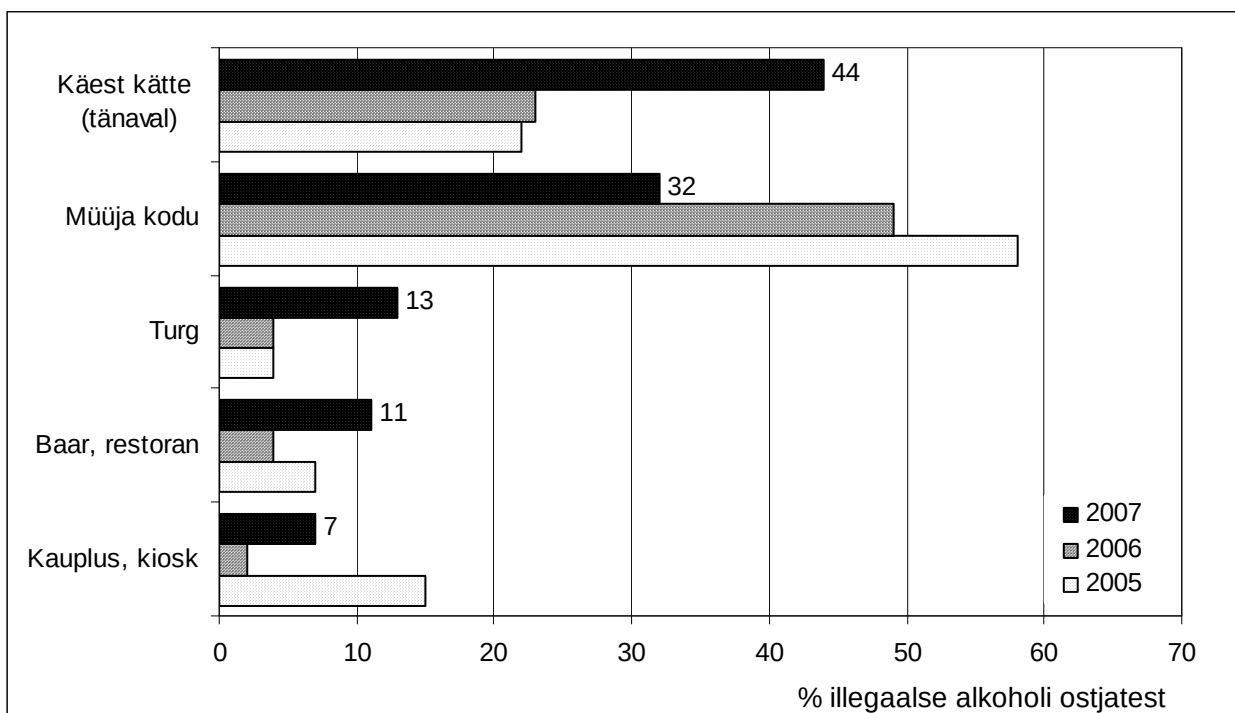
3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavus

Kauba kättesaadavus on selle ostmise ning tarbimise üheks mõjuriks. Kui tarbija soovib osta illegaalset alkoholi, siis kerge kättesaadavuse korral on tõenäosus suurem, et ost ka tegelikult sooritatakse. Küsitlusel uuriti illegaalse alkoholi ostjate käest, kuidas on kättesaadavus nende endi jaoks muutunud. Tulemused näitasid, et valdava osa illegaalse alkoholi ostjate jaoks jäi salaalkoholi kättesaadavus 2007. aastal samaks nagu see on olnud ka eelnevatel aastatel, ülejäänutele muutus see pigem raskemaks kui kergemaks (vt tabel 3.1). Kõige rohkem adusid illegaalse alkoholi tarbijad kättesaadavuse raskemaks muutumist 2001. aastal ehk peale Eestis aset leidnud ulatuslikku metanoolimürgitust. Järelevalveorganite poolt teostatavat kontrolli oli siis oluliselt tõhustatud, mis avaldas mõju ka illegaalse alkoholi kättesaadavusele.

Tabel 3.1. Illegaalse alkoholi kättesaadavuse muutumine (% illegaalse alkoholi ostjatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Muutus kergemaks	10	12	11	14	10	10	12	14	4	4
Jäi samaks	59	47	51	42	52	68	61	58	73	69
Muutus raskemaks	15	13	18	32	19	14	5	12	13	20
Ei oska öelda	16	28	20	12	19	8	22	16	10	7
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Eelnevalt 2. peatükis käsitletud illegaalse alkoholi müügikohtade eksperthinnangute kõrval on joonisel 3.1 esitatud illegaalse alkoholi ostjate endi poolt märgitud ostukohad ning tabelis 3.2 on toodud tulemused pikema aegrea kohta. Seejuures võis vastaja märkida mitu kohta, kust ta tavaliselt illegaalset alkoholi ostab.

Joonis 3.1. Illegaalse alkoholi ostukohad

Tabel 3.2. Illegaalse alkoholi ostukohad (% illegaalse alkoholi ostjatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Käest kätte (tänaval)	5	10	4	17	20	18	10	22	23	44
Müüja kodu	63	46	56	56	52	55	64	58	49	32
Kauplus, kiosk, baar, restoran	20	17	6	17	15	8	9	22	6	18
Turg	12	15	17	12	11	13	5	4	4	13
Mujal	0	12	10	5	11	6	14	5	8	5

Illegaalse alkoholi ostukohtade pingereas on aastaid olnud esikohal müüja kodu, kuid perioodil 2005-2007 on selle osatähtsus vähenenud ning tõusutendentsi on näidanud käest kätte tänavamüük, mis 2007. aastal asus illegaalse alkoholi ostukohtade pingereas esikohale. Vähem levinud ostukohtadeks on kaubandus- ja toitlustusasutused ning turud. Kui ostja on tellinud salaalkoholi, siis lisaks nimetatud kohtadele leiab illegaalse alkoholiga kauplemine aset ka ostja ja müüja poolt omavahel kokkulepitud muudes kohtades.

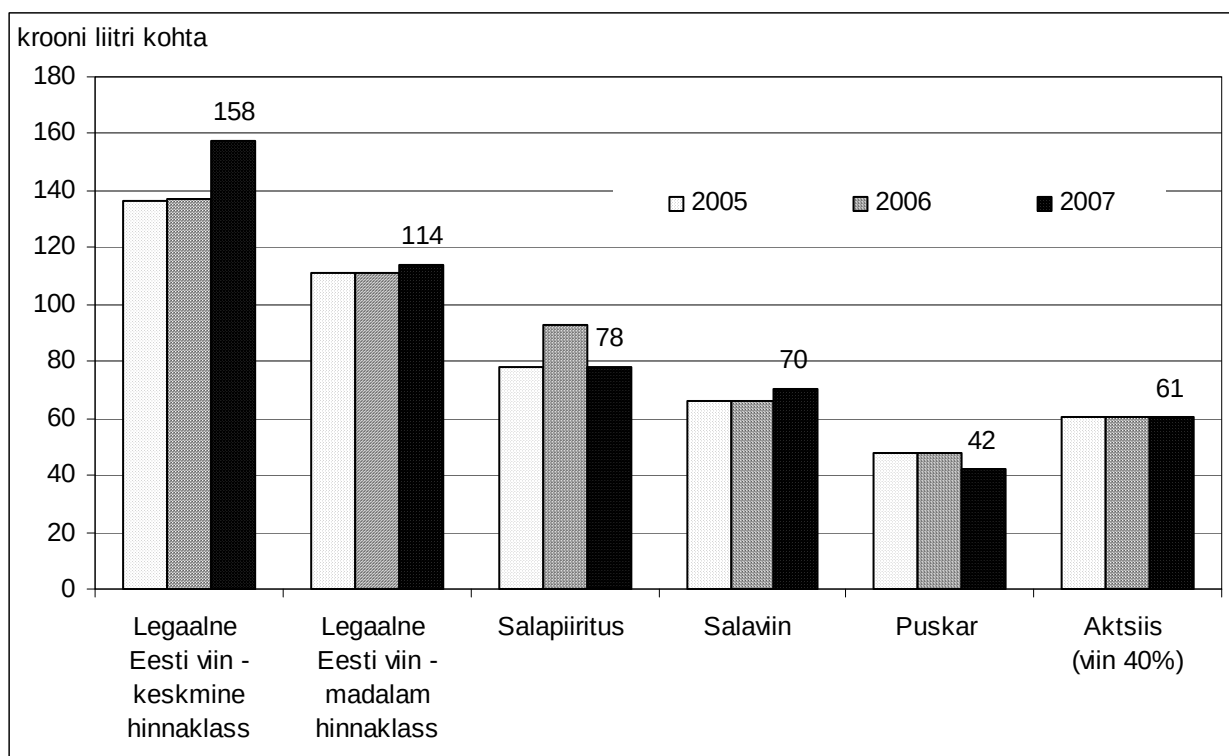
3.2. Illegaalse alkoholi hinnad

Hind on tarbija jaoks ostuotsuse tegemisel oluliseks kriteeriumiks ning järgnevalt on kajastatud, millised hinnaerinevused on legaalsel ja illegaalsel alkoholil, et välja selgitada hinnaeelised. Kuna alkohoolsed joogid on tooted, millelt tuleb tasuda aktsiisimaks, siis mõjutab alkoholi hinnakujundust olulisel määral aktsiisipoliitika ning maksudest tulenevalt on legaalse alkoholi hinnatase kõrgem kui illegaalsel. Viimane kange alkoholi aktsiisimäära² muutus leidis aset 1. jaanuaril 2008. aastal, mil maksumäär tõusis ~10%, enne seda tõusis maksumäär ~5% 1. jaanuaril 2005. aastal (peale kuueaastast püsimist samal tasemel).

EKI on läbi viinud legaalse alkoholi hinnavaatlusi ning uurinud illegaalse alkoholi hindu eri toodete lõikes (vt joonis 3.2, hinnad on antud perioodi kohta oktoober-november). Legaalse alkoholi puhul on vaatluse alla võetud keskmise ja madalama hinnaklassi kodumaine viin. Illegaalse alkoholi hindu on võimaldanud uurida tarbijaküsitlus, kus illegaalse alkoholi ostjad märkisid ära hinnad, millega nad salaalkoholi ise ostsid.

2007. aasta tarbijaküsitluse tulemused olid alljärgnevad:

- Salaviin (1 liiter): keskmine hind 70 krooni.
- Salapiiritus (1 liiter): keskmine hind 78 krooni.
- Puskar (1 liiter): keskmine hind 42 krooni.

Joonis 3.2. Alkohoolsete jookide keskmised hinnad

² Alkoholi aktsiisiga maksustamist ja maksumärgistamist reguleerib *Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus*.

Kui 2005. ja 2006. aastal püsis kodumaise legaalse viina hind samal tasemel, siis 2007. aasta novembriks olid hinnad tõusnud ning seda eelkõige keskmises hinnaklassis. Samal perioodil tõusis vähesel määral ka salaviina hind, samas kui salapiirituse ja puskari puhul oli täheldatav hinnalangus. Kui võrrelda legaalse ja illegaalse alkoholi hinnasuhet, siis saab öelda, et see on aastate lõikes püsinud enam-vähem samal tasemel: madalama hinnaklassi legaalne kodumaine viin maksab 1,6-1,7 korda rohkem kui salaviin. Lisaks saab märkida, et kui enne 2002. aastat ületas viinaliitrilt makstav aktsiis illegaalse viina hinna, siis alates 2002. aastast on salaviina hind olnud kõrgem kui samalt koguselt ettenähtud aktsiisimaksu summa.

Kange alkoholi maksustamisel on 2006. aasta 1. juulist kehtinud maksumärgistamise nõue. Alkoholi müügipakendile kinnitatud maksumärk annab tarbijale teada, et antud toote näol on tegemist legaalse kaubaga, lisaks on tarbijal endal võimalik kontrollida maksumärgi õigsust ja vastavust tootega Maksu- ja Tolliameti kodulehel elektroonse päringuga või lühisõnumi päringuga. Küsitlusel uuriti elanikelt, kuivõrd nad jälgivad kange alkoholi ostmisel maksumärke ning kas see on nende jaoks tähtis. Tulemustest selgus, et 74% kange alkoholi ostjate jaoks on maksumärk oluline ning nad jälgivad selle olemasolu müügipakendil (2006. aastal märkis seda samuti kolmveerand kange alkoholi ostjatest). Samas iga neljanda kange alkoholi ostja jaoks pole see tähtis ning ta ei huvitu ka maksumärgi olemasolust. Kui üldiselt on huvi maksumärgi vastu kõrge, siis keskmisest mõnevõrra vähem jälgivad maksumärgi olemasolu madalama sissetulekuga ning alla 30-aastased kange alkoholi ostjad.

3.3. Illegaalse alkoholi tarbimine

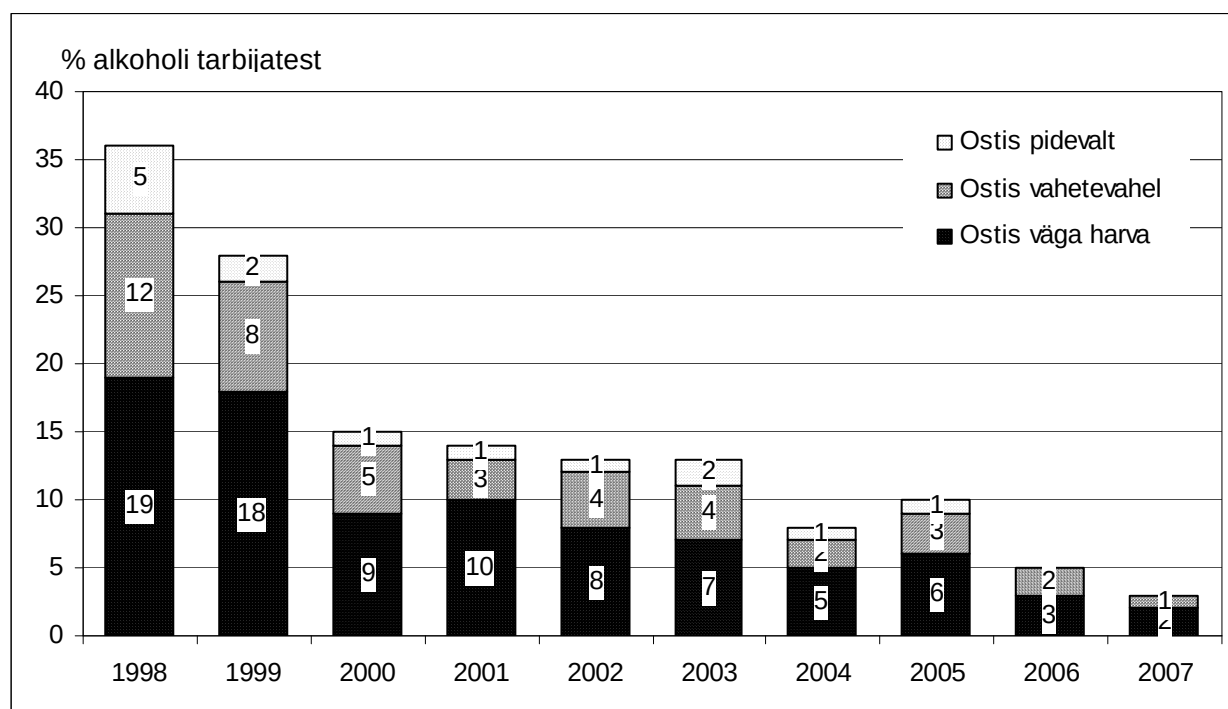
Osa alkoholi tarbijaid eelistab osta legaalse alkoholi kõrval ka illegaalset alkoholi. Küsitlusel uuriti, mis on illegaalse alkoholi ostmise ajenditeks ning tulemustest järeldub, et sarnaselt varasematele aastatele on peapõhjuseks salaalkoholi odavam hind. Odavam hind on väga oluline 2/3-le ning mõnevõrra oluline 1/3-le illegaalse alkoholi ostjatele. Samas märkis iga teine illegaalse alkoholi ostja, et tähtis on ka see, et salaalkohol on tema jaoks kergesti kättesaadav.

Illegaalset alkoholi ostis 2007. aasta küsitlusandmetel 3% alkoholi tarbijatest, mis on varasemate aastatega võrreldes minimaalne näitaja. Tabelis 3.3 toodud aegreast nähtub, et 1990ndate lõpuaastail ostis illegaalset alkoholi iga kolmas-neljas alkoholi tarbija. 2000ndatel vähenes nii illegaalse alkoholi ostjate üldine osakaal kui salaalkoholi ostmise sagedus. Jooniselt 3.3 on näha, kuidas aastate lõikes on toimunud muutused illegaalse alkoholi ostmise sageduse osas: illegaalse alkoholi ostjate osakaalu vähenemine leidis 2000ndate algusaastail aset eelkõige nende arvel, kes ostsid illegaalset alkoholi harva, kuid märgatavalt vähenes ka vahetevahel ning pidevalt salaalkoholi ostnud inimeste osakaal. Pidevalt salaalkoholi ostvate inimeste osakaal jõudis

2006. aastaks nulli ning püsis nulltasemel ka 2007. aastal. Nagu eelnevalt legaalse alkoholi tarbimise juures oli märgitud, järeldeb sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes, et kõige suurem on illegaalse alkoholi tarbijate osakaal hinnatundlike madalama sissetulekuga inimeste seas ning Kirde-Eesti elanike hulgas (täiendavalt vt lisa 2.1).

Tabel 3.3. Illegaalse alkoholi ostmine (% alkoholi tarbijatest)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ostis pidevalt	5	2	1	1	1	2	1	1	0	0
Ostis vahetevahel	12	8	6	3	4	4	2	3	2	1
Ostis väga harva	19	18	11	10	8	7	5	6	3	2
Ei ostnud	64	72	82	86	87	87	92	90	95	97
Kokku	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

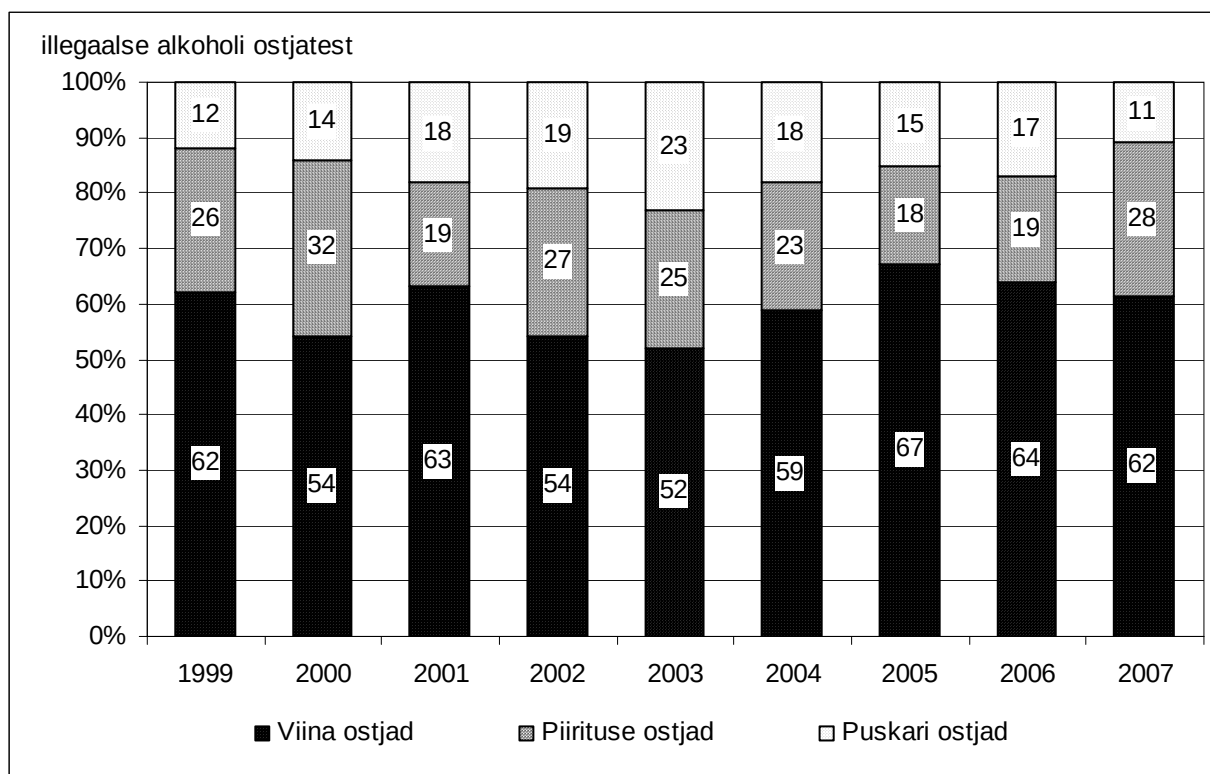
Joonis 3.3. Illegaalse alkoholi ostmine

Enamasti ostavad illegaalse alkoholi ostjad salaalkoholi legaalsele alkoholile lisaks, seega on illegaalse alkoholi ostjate osakaalu kõrval oluline teada, milline on legaalse ja illegaalse alkoholi tarbimise vahekord, et selle abil omakorda välja selgitada tarbitud salaalkoholi maht. Illegaalse alkoholi ostjate endi hinnangutele tuginedes saab öelda, et 2007. aastal oli kogu nende poolt tarbitud kangest alkoholist keskmiselt 17% illegaalne (vt tabel 3.4). Võrreldes 1990ndate lõpuga on illegaalse alkoholi osakaal märgatavalt vähenenud ning ka 2006. aastaga võrreldes on keskmine näitaja langenud. Illegaalse alkoholi turuosa ja selle muutuste kohta on kokkuvõtlikud järeldused tehtud 4. peatükis.

Tabel 3.4. Illegaalse alkoholi tarbimise osakaal kangete alkoholsete jookide kogutarbimises
(illegaalse alkoholi tarbijate hinnangute keskmine)

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
39%	25%	24%	21%	25%	29%	26%	22%	17%

Illegaalsest alkoholist ostetakse enim viina, teisel kohal on piiritus ning kolmandal puskar. Sarnaselt 2006. aastale moodustasid ka 2007. aastal salaviina ostjad ligi 2/3 illegaalse alkoholi ostjatest. Joonisel 3.4 toodud illegaalse alkoholi ostjaskonna struktuuri järgi saab öelda, et illegaalse piirituse ostjate osakaal 2007. aastal suurenes ning puskari ostjate osakaal vähenes. Lisaks märgiti vaba vastusena, et on ostetud ka illegaalset viskit ning brändit. Pikema perioodi kohta saab järeldada, et salaviin on olnud alates 1990ndate lõpust illegaalses kaubanduses prevaleeriv. Siinkohal saab ära märkida ka illegaalse alkoholi ostjate ostukäitumise erinevuse, võrreldes sellega, mida eri salaalkoholi liikide leviku kohta arvavad Eesti elanikud üldiselt. Nimelt, eksperthinnangutest selgus, et elanike arvates on viina järel illegaalses kaubanduses teisel kohal puskar, kuid illegaalse alkoholi ostjate endi vastustest selgub, et salapiirituse ostjaid on puskari omadest enam.

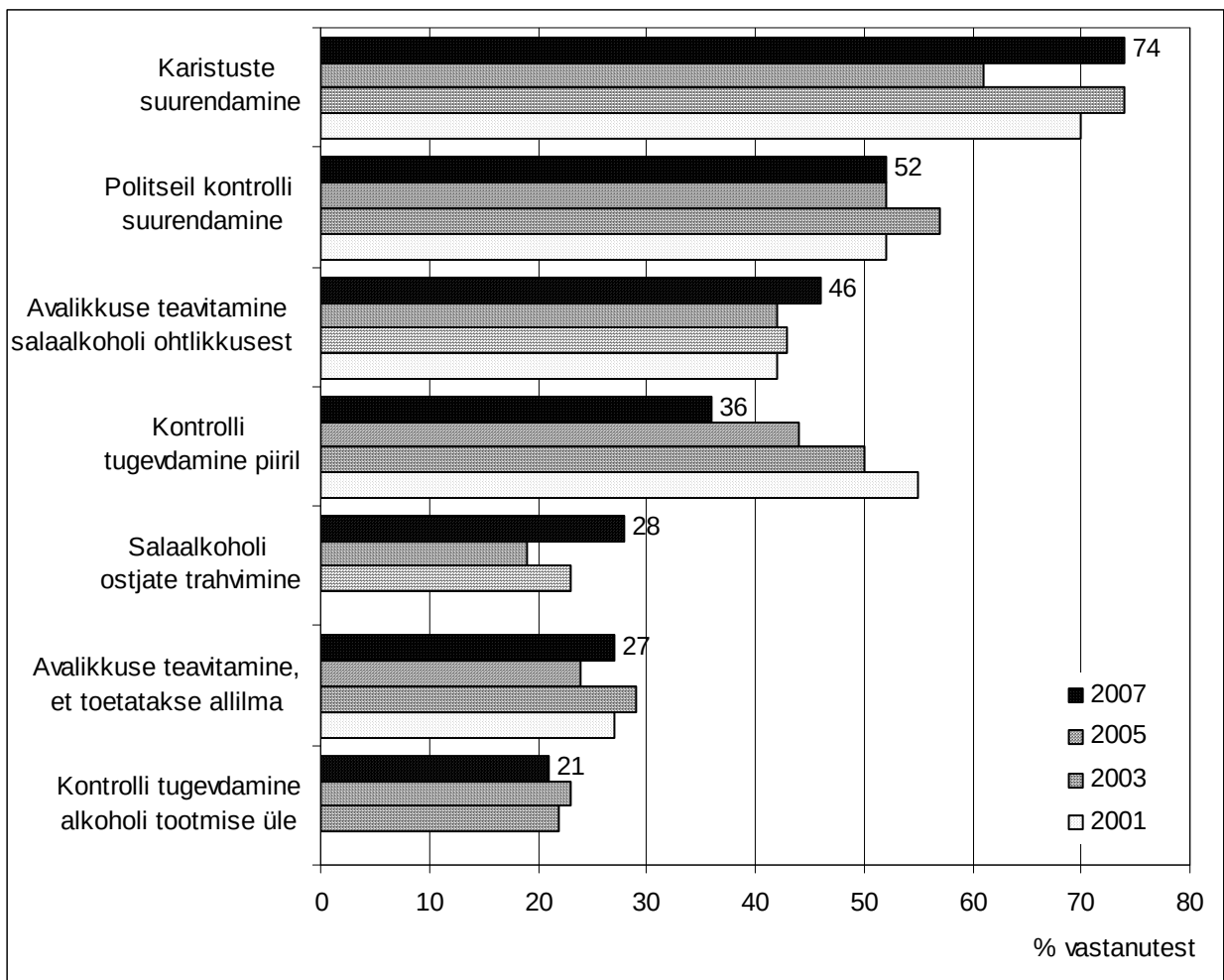
Joonis 3.4. Illegaalse alkoholi ostjaskonna struktuur

3.4. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid

Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramiseks on mitmeid meetmeid ning küsitlusel uuriti elanike arvamust, millised neist on nende arvates kõige efektiivsemad ning kas salakaubanduse takistamisega peaks riik üldse tegelema. Sarnaselt varasematele aastatele on elanike hinnangul salaalkoholi levikut ja tarbimist vaja riiklike meetmetega piirata, mis jäeldub sellest, et vaid 1% vastanutest märkis küsitlusel, et mitte midagi ei tuleks teha.

Kõige tõhusamaks meetmeks on elanike hinnangul karistuste suurendamine illegaalse alkoholi tootjatele, vahendajatele ning müüjatele, kolmveerand vastanutest märkis küsitlusel, et karistusi tuleks karmistada. Seda peeti kõige otstarbekamaks abinõuks ka varasematel aastatel (vt joonis 3.5). Poolte vastanute arvates peaks politsei teostama laiaulatuslikumat kontrolli. Kolmandal kohal meetmete pingereas oli preventiivne selgitustöö, et salaalkoholi tarbimine on potentsiaalne oht tervisele. Lisaks politsei kontrollile märkis iga kolmas vastanu vajadust ka rangema piirikontrolli järele. Nimetatud neli meetet moodustasid ka varasematel aastatel pingerea esineliku, seejuures on aga aasta-aastalt vähem märgitud vajadust kontrolli tugevdamise järele piiril ning rohkem tõstetud esile selgitustöö vajalikkust, et inimesed pööraks enam tähelepanu tervisele. Väiksem kasutegur on elanike hinnangul illegaalse alkoholi tarbijate trahvimisel, avalikkuse ulatuslikumal teavitamisel, et salaalkoholi ostmine toetab allilma, ning alkoholi tootmise kontrolli tugevdamisel.

Sotsiaal-demograafiliste gruppide lõikes saab välja tuua, et 2007. aastal pooldasid rangemaid karistusi alla 30-aastased. Kontrolli suurendamise vajadust politsei poolt märkisid enim Kirde-Eesti inimesed, samas kontrolli tugevdamist piiril märkisid nad teiste regioonide elanikest vähem. Vajadust laialdasema teavitustöö järele illegaalse alkoholi ohtlikkuse kohta tervisele nimetasid enim Lääne-Eesti elanikud. Peamise lisaettepanekuna märgiti legaalse alkoholi hinna alandamist läbi aktsiisimaksu vähendamise.

Joonis 3.5. Alkoholi illegaalse kaubanduse piiramise meetodid

4. ILLEGAALSE ALKOHOLI OSAKAAL KANGE ALKOHOLI TURUL

Illegaalse alkoholi osakaalu leidmiseks kange alkoholi (viina) üldises tarbimises on eelnevates peatükkides analüüsitud Eesti elanike eksperthinnanguid ning alkoholi tarbijate isiklikke kokkupuuteid illegaalse alkoholiga.

Erinevate meetodite kasutamisel on tulemused mõjutatud mitmetest teguritest. Eksperthinnanguid mõjutab nii inimeste endi käitumine, tutvusringkonnast saadud informatsioon, meedia kui ka asjaolu, et tegu on raskelt hinnatava probleemiga. Eksperthinnangutes hindavad inimesed elanikkonna üldist käitumist ning eksperthinnangud on enamasti ülehinnatud. Antud juhul on võimendavaks asjaoluks see, et illegaalse kauba tarbimine on halvustatav. Samal põhjusel on hinnang enda käitumisele üldjuhul alahinnatud. Inimesed püüavad vähendada ning varjata oma alkoholi tarbimise näitajaid (sh illegaalse alkoholi tarbimist). Seejuures ei pruugi see olla alati tahtlik, enda käitumist püütakse alateadlikult näidata heast küljest ja paremana, kui see tegelikult on.

Kuna illegaalne alkohol on kangest alkoholist peamiseks alternatiiviks viinale, siis saab illegaalse alkoholi turuosa väljendada viinaturu suhtes. **EKI hinnangul moodustas 2007. aastal illegaalne alkohol 8-12% viina siseturumahust.** Varasemate aastate hinnangud ning illegaalse alkoholi turgu iseloomustavad näitajad on toodud tabelis 4.1.

Tabel 4.1. Alkoholi illegaalse kaubanduse maht ja arvestuslik maksutulukaotus

Näitaja	Ühik	1999 ³	2000 ³	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Illegaalse kaubanduse osakaal siseturul	%	44	38	30-35	25-30	25-30	20-25	20-25	15-20	8-12
Illegaalse kaubanduse keskmine maht	mln l	3,7	3,5	2,9	3,0	3,5	2,6	2,4	2,1	1,1-1,8
	mln kr	191	166	154	189	210	188	159	140	80-126
Riigieelarvesse laekumata aktsiis	mln kr	217	202	149	152	178	151	132	108	70
Riigieelarvesse laekumata käibemaks	mln kr	73	66	51	57	65	61	50	40	27

³ Eestis legaalselt soetatud ja reisijate poolt riigist välja viidud alkoholi statistika puudumise tõttu võivad illegaalse turu maht ja maksukaotused olla ülehinnatud välismaaga seotud ostude osakaalu võrra legaalsest alkoholiturust.

Illegaalse alkoholi turumahu väljaselgitamiseks on uurimistöös kasutatud legaalse viina müüki siseturule, millest on maha arvatud turistide poolt ostetud viina kogused (nii Eestist kaasa viimiseks ostetud kui Eestis tarbitud kogused). 2007. aastal müüdi Eestis legaalselt 16,3 miljonit liitrit viina, millest turistide ostud moodustasid 3,1 miljonit liitrit. Võttes aluseks, et hinnanguliselt 8-12% viina siseturumahust oli illegaalne⁴, siis müüdi 2007. aastal 1,1-1,8 miljonit liitrit illegaalset alkoholi, mille käive jäi vahemikku 80-126 miljonit krooni.

Võrreldes 2007. aasta näitajaid pikema perioodiga, saab järeldada, et illegaalse alkoholi osakaal on 2000ndatel järk-järgult vähenenud. Siinkohal on mõju avaldanud elanike ostujõu suurenemine, legaalse alkoholi suhteliselt stabiilsena püsinud hinnad, madalama hinnaklassi viinamarkide müügile tulemine ning alates 2006. aastast aitas turu legaalsemaks muutumisele kaasa ka kange alkoholi maksumärgistamine.

Riigile põhjustab illegaalne kaubandus maksutulukaotuse, mis väljendub saamata jäävas aktsiisis ja käibemaksus. Kui illegaalselt müüdud alkoholilt oleks tasutud vastavad maksud, siis oleks 2007. aasta riigieelarvesse täiendavalt laekunud *ca* 97 miljonit krooni⁵. Võrdluseks saab välja tuua, et kangelt alkoholilt ja lahjadelt segatud piiritusjookidelt laekus 2007. aastal riigieelarvesse aktsiisi 1,67 miljardit krooni.

⁴ Elanike poolt teadlikult tehtud illegaalsed ostud, uuringus ei kajastu illegaalne kaubandus, milles tarbija osales enda teadmata.

⁵ Laekumata maksusummade arvestuse aluseks on võetud illegaalse alkoholituru osakaalu vahemikhinnangu alampiir.

KOKKUVÕTE

Enamasti eelistavad tarbijad osta legaalset alkoholi, illegaalset alkoholi ostis 2007. aastal vaid 3% alkoholi tarbijatest, mis on viimase 10 aasta kohta minimaalseim näitaja. Peamiseks ajendiks salaalkoholi ostmisele on odavam hind, seetõttu on illegaalse alkoholi ostjate osakaal suurem hinnatundlike madalama sissetulekuga tarbijate seas. Piirkondlikult on salaalkoholi ostjate osakaal kõrgem Kirde-Eesti elanike hulgas.

Alkoholi illegaalses kaubanduses on aastaid olnud esikohal viin. Võrreldes legaalse odavama hinnaklassi viinadega, on salaviin keskmiselt 1,6 korda odavam. Peamiselt ostetakse illegaalset alkoholi käest kätte tänaval ning müüja kodus. Kui varasemalt teadsid inimesed rohkem regulaarselt tegutsevaid salaalkoholi müügikohti, müüjaid ning ka oma tuttavate seas salaalkoholi ostjaid, siis 2007. aastaks oli elanikel sellekohast informatsiooni vähem. Pidevalt tegutsevaid müügikohti teadis 17% vastanutest (2004. a 26%) ning enda tutvusringi hulgas teadis illegaalse alkoholi ostjaid olevat 23% vastanutest (2004. a 38%).

Kuna illegaalse alkoholi hulgas on kõige enam levinud viin, siis saab salaalkoholi osakaalu väljendada viinaturu suhtes. EKI hinnangul moodustas illegaalne alkohol 2007. aastal 8-12% viina siseturumahust. See tähendab, et ebaseaduslikult müüdi 1,1-1,8 miljonit liitrit alkoholi, mille rahaline käive oli 80-126 miljonit krooni. Illegaalne kaubanduse tõttu oli riigile tekitatud maksutulukaotus hinnanguliselt ca 97 miljonit krooni. Võrreldes varasemate aastatega, on alkoholi illegaalse kaubanduse maht vähenenud.

Elanike hinnangul tuleb riigil salakaubandust eri meetmetega takistada, vaid 1% vastanutest märkis küsitlusel, et mitte midagi ei tuleks teha. Kõige efektiivsemaks alkoholi illegaalse kaubanduse vähendamise meetmeks peetakse karistuste karmistamist salaalkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele. Samas on elanike arvates vaja suurendada ka politseipoolset kontrolli ning teha rohkem teavitustööd, et leviks ulatuslikumalt arusaam salaalkoholi tarbimise mõjudest ja kahjudest. Kui enne Eesti liitumist Euroopa Liiduga peeti väga vajalikuks abinõuks ka piirikontrolli tugevdamist, siis aasta-aastalt on antud meetet nimetatud vähem.

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED

SALAALKOHOLI KAUBANDUS EESTIS

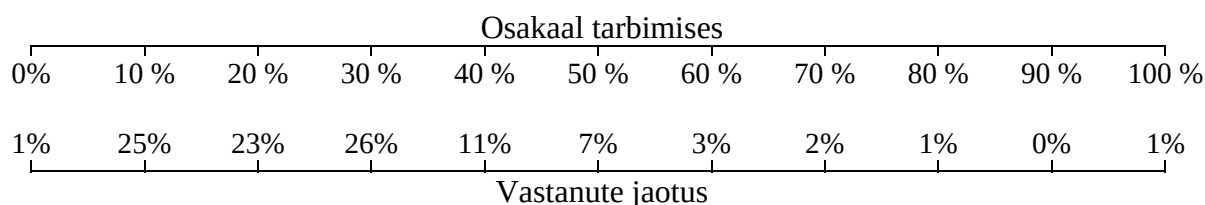
KAS TEIE TUTVUSRINGKONNAS ON INIMESI, KES OSTAVAD SALAALKOHOLI?
(% vastanutest)

Jah, tean paljusid	4
Jah, tean mõnesid	19
Ei tea kedagi	64
Ei oska öelda	13

MILLINE ALKOHOL ON TEIE ARVATES SALAKAUBANDUSES PRAEGU
ENIM LEVINUD? (vastanute hinnangute pingerida)

Viin: 1. kohal Puskar: 2. kohal Piiritus: 3. kohal

KUI SUUREKS TE HINDATE SALAALKOHOLI (viina, piirituse, puskari) OSA EESTI
ELANIKE ÜLDISES KANGE ALKOHOLI TARBIMISES?

MILLISED ON TEIE ARVATES SALAALKOHOLI PEAMISED MÜÜGIKOHAD?
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Käest kätte (tänaval)	39
Turud	27
Kauplused, kioskid	10
Baarid, restoranid	5
Müüja kodu	64
Muu koht	2
Ei oska öelda	17

KAS TEIE ISIKLIKULT TEATE MÕNDA PIDEVALT TEGUTSEVAT SALAALKOHOLI
MÜÜGIKOHTA VÕI MÜÜJAT? (% vastanutest)

Jah	17
Ei	83

KUST OLETE SAANUD SALAALKOHOLI KAUBANDUSE KOHTA INFORMATSIOONI?
(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Oma kogemusest (olen müümist näinud või ise ostnud)	11
Sugulaste, sõprade, tuttavate käest kuulnud	46
Meediast saanud (TV, raadio, ajalehed, ajakirjad, Internet)	39
Mujalt	1
Ei oska öelda	17

MIDA TULEKS TEIE HINNANGUL TEHA SALAALKOHOLIGA VÕITLEMISEKS?

(% vastanutest, märgitud mitu vastust)

Suurendada karistusi salaalkoholi tootjatele, vahendajatele ja müüjatele	74
Trahvida salaalkoholi ostjaid	28
Politseil suurendada kontrolli	52
Tugevdada kontrolli alkoholi tootmise üle	21
Tugevdada kontrolli piiril	36
Rohkem selgitada avalikkusele salaalkoholi ohtlikkust tervisele	46
Rohkem selgitada avalikkusele, et salaalkoholi ostmisega toetatakse allilma	27
Muu	3
Mitte midagi ei tuleks teha	1

ELANIKE KOKKUPUUTED SALAALKOHOLIGA

KAS TEIE JÄLGITE KANGET ALKOHOLI OSTES RIIKLIKU MAKSUMÄRGI OLEMASOLU PUDELIL (müügipakendil)? (% alkoholi tarbijatest)

Jah, see on minu jaoks oluline	61
Ei, see pole minu jaoks oluline	21
Ma ei osta kanget alkoholi	18

KAS TE ISE OLETE 2007. AASTAL OSTNUD SALAALKOHOLI? (% alkoholi tarbijatest)

Ei ole ostnud	97
Ostsin väga harva	2
Ostsin vahetevahel	1
Ostsin pidevalt	0

KUI TE EI OSTNUD 2007. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% legaalse alkoholi eelistajatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Majanduslik olukord võimaldab osta legaalset alkoholi	49	26	21	4
Pean endast lugu ja põhimõtteliselt ei osta salaalkoholi	86	9	4	1
Minu sõprusringkond suhtuks sellesse halvustavalt	32	20	36	12
Salaalkoholi pole kerge saada	6	9	50	35
Salaalkohol on tervisele ohtlik	88	6	2	4
Salaalkoholi kvaliteet on halb	80	7	3	10
Salaalkoholi ostmisega rikuksin seadust	44	28	20	8
Salaalkoholi ostmisega toetaksin allilma	46	24	16	14
Muu	2			

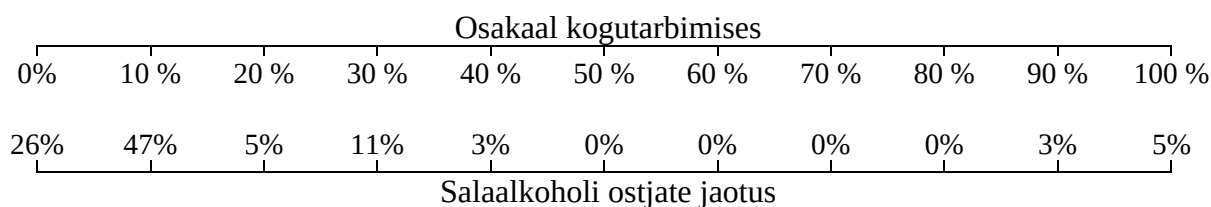
KUI TE OSTSITE 2007. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS KUI OLULISED ON TEIE JAOKS JÄRGMISED PÕHJUSED? (% salaalkoholi ostjatest)

	Väga oluline	Mõnevõrra oluline	Ei ole oluline	Ei oska öelda
Salaalkohol on odavam	67	30	3	0
Salaalkohol on minu jaoks kergesti kättesaadav	10	30	51	9
Muu	10			

KUI TE OSTSITE 2007. AASTAL SALAALKOHOLI, SIIS MIDA KONKREETSELT?
(% salaalkoholi ostjatest, märgitud mitu vastust)

Viina	58
Piiritust	26
Puskarit	10
Muud	/märgitud viskit, brändit/

MILLISE OSA MOODUSTAS SALAALKOHOL TEIE KANGE ALKOHOLI
KOGUTARBIMISEST 2007. AASTA NOVEMBRIS?

KUST TE TAVALISELT SALAALKOHOLI OSTATE?
(% salaalkoholi ostjatest, märgitud mitu vastust)

Käest kätte (tänavalt)	44
Turult	13
Kauplustest, kioskitest	7
Baaridest, restoranidest	11
Müüja kodust	32
Mujalt	5

MILLISE HINNAGA TE OSTSITE VIIMATI SALAALKOHOLI?

Viina	0,5-liitrine pudel	keskmiselt 35 krooni
Piiritust	1,0-liitrine pudel	keskmiselt 78 krooni
Puskarit	0,5-liitrine pudel	keskmiselt 21 krooni

KUIDAS MUUTUS TEIE JAOKS SALAALKOHOLI KÄTTESAADAVUS
2007. AASTA JOOKSUL? (% salaalkoholi ostjatest)

Muutus kergemaks	4
Jäi samaks	69
Muutus raskemaks	20
Ei oska öelda	7

KÜSITLUSTULEMUSTE PROTSENTJAOTUSED SOTSIAAL-DEMOGRAAFILISTE GRUPPIDE LÕIKES

Lisa 2.1

Illegaalse alkoholi ostmine 2007. aastal (% alkoholi tarbijatest)

		Ei ostnud	Ostis väga harva	Ostis vahetevahel	Ostis pidevalt
Keskmiselt		97	2	1	0
Regioon	Põhja-Eesti	98	2	0	0
	Kesk-Eesti	96	4	0	0
	Kirde-Eesti	91	4	5	0
	Lääne-Eesti	100	0	0	0
	Lõuna-Eesti	97	3	0	0
Elukoht	Tallinn	99	1	0	0
	suured linnad	93	4	3	0
	väikelinnad	97	3	0	0
	maa-asulad	97	2	1	0
Rahvus	eestlased	99	1	0	0
	mitte-eestlased	93	5	2	0
Vanus	18 - 29 aastased	96	3	1	0
	30 - 49 aastased	97	2	1	0
	50 - 64 aastased	97	3	0	0
	65 - 74 aastased	95	3	1	1
Sugu	naised	98	1	1	0
	mehed	96	3	1	0
Haridus	alg-, põhiharidus	96	2	2	0
	keskharidus	96	3	1	0
	kõrgharidus	99	1	0	0
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	alla 2001 kr	81	9	10	0
	2001- 4000 kr	97	3	0	0
	4001- 6000 kr	97	3	0	0
	6001- 8000 kr	99	1	0	0
	üle 8000 kr	100	0	0	0

Pidevalt tegutseva illegaalse alkoholi müügikoha/ müüja teadmine
(% vastanutest)

		Teab	Ei tea
Keskmiselt		17	83
Regioon	Põhja-Eesti	11	89
	Kesk-Eesti	18	82
	Kirde-Eesti	37	63
	Lääne-Eesti	8	92
	Lõuna-Eesti	21	79
Elukoht	Tallinn	10	90
	suured linnad	26	74
	väikelinnad	19	81
	maa-asulad	17	83
Rahvus	eestlased	14	86
	mitte-eestlased	23	77
Vanus	18 - 29 aastased	13	87
	30 - 49 aastased	19	81
	50 - 64 aastased	18	82
	65 - 74 aastased	17	83
Sugu	naised	14	86
	mehed	20	80
Haridus	alg-, põhiharidus	15	85
	keskharidus	20	80
	kõrgharidus	12	88
Netosissetulek leibkonnaliikme kohta kuus	alla 2001 kr	36	64
	2001- 4000 kr	18	82
	4001- 6000 kr	19	81
	6001- 8000 kr	13	87
	üle 8000 kr	11	89

KÜSITLETUD KOGUMI ISELOOMUSTUS

Uurimistöö tugineb 1262 Eesti elaniku kirjalikule küsitlusele (teostatud 2007. a detsembris). Küsitletud kuuluvad EKI tarbijate paneeli koosseisu ning esindavad läbilõiget Eesti elanikest soo, vanuse (18-74 eluaastat), rahvuse, regiooni, elukoha, hariduse ja netosissetuleku (leibkonnaliikme kohta kuus) järgi. Representatiivsuse tagamiseks on tulemused vanuse, soo, ja rahvuse järgi kaalutud.

Regiooni järgi⁶:

Põhja-Eesti	43%
Kesk-Eesti	9%
Kirde-Eesti	14%
Lääne-Eesti	12%
Lõuna-Eesti	22%

Vanuse järgi:

18 - 29 aastased	25%
30 - 49 aastased	38%
50 - 64 aastased	24%
65 - 74 aastased	13%

Elukoha järgi:

Tallinn	33%
suured linnad ⁷	20%
väikelinnad	18%
maa-asulad	29%

Soo järgi:

naised	52%
mehed	48%

Rahvuse järgi:

eestlased	68%
mitte-eestlased	32%

Hariduse järgi:

alg- ja põhiharidus	9%
keskharidus (k.a keskeriharidus)	59%
kõrgharidus (k.a magister, doktor)	32%

Netosissetuleku järgi

(leibkonnaliikme kohta kuus):

alla 2001 kr	6%
2001- 4000 kr	30%
4001- 6000 kr	24%
6001- 8000 kr	18%
üle 8000 kr	22%

⁶ Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 2001. aasta määrusega nr 126 kinnitatud Eesti piirkondlike üksuste statistilise klassifikaatori 3. tasemel esitatud maakondade grupid:

Põhja-Eesti: Harju maakond (sh Tallinn)

Kesk-Eesti: Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond

Kirde-Eesti: Ida-Viru maakond

Lääne-Eesti: Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond

Lõuna-Eesti: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond

⁷ Tartu, Narva, Pärnu, Kohtla-Järve ja Jõhvi